Taina Väre, Mikko Härkönen
Eduskunta
Maa- ja metsätalousvaliokunta

Kuntaliiton lausunto Valtioneuvoston maaseutupoliittinen selonteko

Kuntaliitto kiittää mahdollisuudesta lausua eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunnalle valtioneuvoston maaseutupoliittisesta selonteosta.

Lausunnossa nostamme ensin esille yleisiä huomioita ja sitten keskitymme maaseudun infrastruktuuriin ja saavutettavuuteen sekä kappaleeseen 3.4. *”Maaseudun talouden rakenteiden tilanne*”, millä on merkitystä erityisesti kuntien elinvoiman sekä yritysten ja kuntalaisten näkökulmista.

Selonteko on laaja ja monipuolinen ja se ulottuu pitkälle tulevaisuuteen. Selonteon suositukset ovat vielä yleisellä tasolla, mutta ne ovat oikeasuuntaisia. Selonteko nostaa esille maaseudun lukuisat haasteet ja se näkyy myös suositusten määrässä. **Olennaista tietenkin on se, miten suositukset saadaan käytännön toimenpiteiksi ja maaseutuvision tavoitetila 2024 toteutumaan.**

Selonteon kansallisen **maaseutuvision tavoitetilassa 2040** on kuvattu ”*Suomessa on digitaalisesti ja fyysisesti saavutettava, taloutta uudistava ja kestävästi elinvoimainen, palveluiltaan luova, tulevaisuuteen uskova maaseutu”* Tavoitetila kokoaa hyvin myös kuntien elinvoiman tekijät. Suosituksissa ja myöhemmin toimenpide-esityksissä tulee vahvasti näkyä sekä vision tavoite sekä keinot, millä tavoitteeseen päästään. Suositusten toimeenpano on elintärkeää sekä maaseudun asukkaille, yrityksille, järjestöille että kunnille ja muille julkisille toimijoille sekä kansalliselle turvallisuudelle ja huoltovarmuudelle.

Yleistä kuntien elinvoimasta ja palveluiden järjestämisestä sekä turvallisuudesta ja huoltovarmuudesta

Maaseutupoliittisessa selonteossa on kuvattu hyvin kattavasti maaseutumaisten alueiden ja kuntien tilannetta ja muutostekijöitä sekä tulevaisuuden potentiaalia, mutta myös haasteita ja uhkia. Samoin alueiden eriytymiseen sekä palveluverkkomuutoksiin on selonteossa kiinnitetty huomiota eri näkökulmista. Selonteon lähtökohtana on, että maaseudulla on asukkaita ja yrityksiä, joille tulee tarjota arjen sujuvuus sekä palveluiden saavutettavuus.

CC BY

Suomen Kuntaliitto
www.kuntaliitto.fi
etunimi.sukunimi@kuntaliitto.fi

Finlands Kommunförbund
www.kommunforbundet.fi
fornamn.efternamn@kommunforbundet.fi

Väestönkehitys vaikuttaa ja haastaa merkittävästi maaseutumaisten, erityisesti pitkien etäisyyksien alueiden kehitystä sekä tieverkon, liikenne- ja viestintäyhteyksien, joukkoliikenteen ja saavutettavuuden sekä rahoituksen osalta. Näillä kaikilla on merkittävä yhteys kuntien elinvoiman tekijöihin laajasti sekä kuntien järjestämien palveluiden että muiden julkisten palveluiden tuottamiseen ja saavutettavuuteen.

Myös maaseudun, alueiden ja kuntien erilaisuus on kattavasti kuvattu selonteossa. Tämä erilaistuminen on voimistunut, joten samat ratkaisut eivät toimi kaikkialla vaan tarvitsemme erilaisia keinoja, mm. paikallisia kokeiluja, uusien ratkaisujen löytämiseksi. Katsomme, että yhdenvertaisuuden sekä saavutettavuuden haasteisiin erilaisilla alueilla ja kunnissa voidaan parhaiten vastata mm. mahdollistamalla erilaisia palveluiden järjestämisen tapoja sekä asuttavuuden että yritystoiminnan edistämiseksi.

Selonteossa todetaan, kappaleessa ”**Maaseudun elinvoima kokonaisturvallisuuden kehyksessä”** että maaseudun toimijat ovat keskeisiä huoltovarmuuden kannalta kriittisten palveluiden ja infrastruktuurin ylläpidossa. Samoin todetaan mm. tietoliikenneyhteyksien puutteet ja kulkemisen kapenevat reunaehdot. **Korostamme, että maaseudun elinvoimalla ja toimivilla fyysisillä ja digitaalisilla yhteyksillä on tärkeä merkitys kokonaisturvallisuudessa maassa, jossa maaseutua 95 %.**

Maaseutumaisten alueiden tilannekuva ja muutostekijät (3)

Toteamme, että maaseudun ja kuntien elinvoiman vahvistamiseen liittyvät asiat, mm. maa- ja metsätalouden arvoketjut, biotalous, maaseutumatkailu ja muu maaseudun perinteinen sekä uusi yritystoiminta edellyttävät myös maaseudun asuttavuuden, liikennöitävän, myös raskaan kuljetuksen kestävän tieverkon, toimintavarmat puhelin- ja tietoliikenneyhteydet, arjen palvelut sekä osaavaa työvoimaa ja koulutusta. Myös monipaikkaisuus ja etätyön mahdollisuudet tarjoavat vaihtoehtoja sekä halutun arjen toteuttamiseen että työntekemiseen ja yrittäjyyteen.

Selonteossa mainitaan liikenneyhteydet, liikenneköyhyys, tietoliikenneyhteyksien puutteet ja saavutettavuuden haasteet maaseutualueilla useassa kohdassa. Tämä kuvaakin hyvin liikkumisen ja saavutettavuuden merkityksen sekä ihmisten arjessa, erilaisten palveluiden tuottamisessa ja saavutettavuudessa, yritystoiminnassa, viestinnässä, arjen turvassa ja kansallisessa huoltovarmuudessa. Sekä fyysinen että digitaalinen saavutettavuus ovat perusinfrastruktuuria, jotka ovat myös tasa-arvo ja turvallisuuskysymys.

Kappaleessa **”Välttämättömät digitaaliset yhteydet**” (s.76) todetaan julkisten palveluiden digitaalisesta ensisijaisuudesta. Se on poliittinen tavoite, joka edellyttää vahvan sähköisen tunnistautumisen välinettä ja luotettavia

tietoliikenneyhteyksiä. Myös tässä paikalliset ja alueiden sisäiset erot ovat merkittäviä, ja tähän liittyy myös digisyrjäytymisen uhka. Digitaalisen infrastruktuurin lisäksi, julkisten ja yksityisten palveluiden digitalisoituessa, tulee huolehtia kaikkien väestöryhmien digi -osaamisesta sekä digisyrjäytymisen ehkäisemisestä ja näiden vaatimista resursseista. Mobiiliverkkojen katvealueet, 3G-verkon alasajon vaikutus puhelin yhteyksiin sekä valokuituyhteyksien hidas rakentuminen maaseutualueille heikentävät alueiden välistä tasaarvoa.

Tietoliikenneyhteyksien toimimattomuus haastavat myös monipaikkaisuuden ja etätyön potentiaalin hyödyntämistä kunnissa. Samoin, kappaleessa ”Vahvistuvat alat”, todetaan että tulevaisuuden mahdollisuudet (tietotalous, luovat alat, ruoka- ja metsätalous, biotalous jne.) edellyttävät huippunopeita ja laadukkaita tietoliikenneyhteyksiä.

Toteammekin, että tietoliikenneinvestoinnit tulisikin nähdä investointeina elinkeinojen tulevaisuuden toimintaympäristöön, ei pelkkänä kulueränä. Lisäksi toteamme, että vastuuta valokuituyhteyksien rakentamisesta ei voi jättää kansalais- tai vapaaehtoistoiminnan ja kuntien vastuulle niillä alueilla, joilla tietoliikenneyhteydet eivät rakennu markkinaehtoisesti.

Kunnat ovat merkittäviä yksityisteiden avustajia, mikä tulisi tunnistaa vahvemmin selonteossa. Yksityistieverkon osalta toteamme, viitaten s. 54 ”Yksityistiet maaseutuilmiönä” tekstiin, että koko tieverkoston merkitys kuntien elinvoimaan, yritysten ja asukkaiden arjen sujuvuuteen, jää tässä hajanaiseksi ja yksityistieasiat irralliseksi osaksi selonteossa.

Maaseudun talouden rakenteiden tilanne (3.4)

Selonteossa todetaan, että maaseuduilla on paljon hyödyntämätöntä kestävän talouden potentiaalia esimerkiksi biotaloudessa mm. ruuan, matkailun, maatalouden ja luonto- ja metsäaloilla sekä energia- ja ympäristötoimialoilla. Itsensä työllistäminen ja yrittäjyys on maaseuduilla suhteellisesti yleisempää kuin kaupungeissa.

Väestökehitys vaikuttaa maaseuduilla työpaikkakehitykseen, yritysten sukupolvenvaihdoksiin, kuntien ja maaseudun talouteen ja palveluihin, kansalliseen turvallisuuteen sekä asuttavuuteen mm. palveluiden saatavuuden ja saavutettavuuden ja digitalisoinnin myötä. Selonteossa kuvataan hyvin myös muita tämän hetken haasteita maaseudun mikro ja pk-yrittäjyydelle. Niitä ovat energia- ja raaka-ainehintojen nousu, rahoituksen saatavuus ja sen korkea hinta ja vakuudet, korkeat kustannukset, osaavan työvoiman saatavuus,

omistajavaihdokset sekä kysynnän heilahtelu ja ulkomaankaupan epävarmuus.

3.4.1 TKI, julkiset hankinnat ja rahoituksen saatavuus

Maaseudun talouden uudistumiseen tarvitaan jatkossa välineitä ja rahoitusta, jotta olemassa oleva potentiaali voidaan hyödyntää. Tämä edellyttää rahoituksen saatavuuden korjaamista, TKI-rahoituksen saatavuutta myös mikro- ja pk-yritysten innovaatioiden edistämiseen sekä julkisten hankintojen kehittämiseen.

Selonteossa todetaan, että OECD korostaa tarvetta ymmärtää ja hyödyntää paremmin maaseutualueilla olevaa innovaatio- ja kasvupotentiaalia sekä ratkaista pitkään jatkunut alueiden eriarvoistumiskehitys. Tietotalous, TKI-toiminta ja innovaatiot vaikuttavat maaseuduilla kaikkiin arvoketjujen osiin ja eri sektoreilla on merkittäviä potentiaaleja arvonlisäykselle. Suomessa TKI-kokonaismenoista alle viisi prosenttia kohdistui maaseutumaisiin kuntiin vuosien 1997–2017 aikana ja vuosien 2018–2021 kartoitetuista valtion julkisista hankinnoista 97 % kohdistui kaupunkeihin ja 75 % Uudellemaalle. TKI-kokonaismenojen ja julkisten hankintojen heikko kohdentuminen maaseutumaisille alueille vaikuttaa suoraan maaseudun talouden rakenteiden uudistamisen edellytyksiin.

Katsomme, että jatkossa tulee varmistaa maaseuduilla toimivien yritysten pääsy TKI-toimintaan sekä rahoituksen että käytännönläheisen innovaatiotoiminnan keinoin. Tärkeitä innovaatiokumppaneita ovat mm. seudulliset ammatilliset oppilaitokset. Ammatillinen koulutus ja oppilaitokset ovat keskeinen osa maaseudun alueellista innovaatiojärjestelmää. **Tuleekin varmistaa, että valtion ns. uudistavaa rahoitusta kohdennetaan jatkossa laajemmin myös maaseudulle.**

Maaseuduilla rahoituksen saatavuuteen vaikuttaa lainansaantia heikentävästi sekä yrityslainojen että asunto/remontointilainojen vakuusarvo-ongelma. **Katsomme, että tähän sekä yritystoimintaa että asumista koskevaan ongelmaan tulee hakea ratkaisuja.**

3.4.2 Työvoiman saatavuus ja osaaminen

Selonteossa todetaan, että osaavan työvoiman saatavuus on yksi keskeisimmistä elinkeinotoimintaa jarruttavista tekijöistä, myös maaseudulla. Saatavuus liittyy paikan ja alueen veto- ja pitovoimaan, asuttavuuteen ja saavutettavuuteen, peruspalvelujen sekä rahoituksen saatavuuteen sekä rakennettuun että kulttuuri- ja luontoympäristöihin. Toimialarakenteen palveluvaltaistuminen ja automatisaatio jakavat tehtäviä uudelleen ammattien

sisällä, mikä vaikuttaa osaamisvaatimuksiin ja korostaa täydennyskoulutuksen ja muuntokoulutuksen tarjonnan ja saavutettavuuden merkitystä. Tulevaisuuden työelämä tarvitsee yhä enemmän monialaisia osaajia. Vaikka maaseudulla koulutustaso on noussut, se on yhä alhaisemmalla tasolla kaupunkeihin verrattuna.

Yhdymme selonteon toteamaan, että ammatilliset oppilaitokset ovat merkittäviä ankkuri-instituutioita, joilla on vaikutusta alueen elinvoiman kehittämiseen. Koulutuksella pyritään vastaamaan alueiden väestön sekä työ- ja elinkeinoelämän koulutus- ja osaamistarpeisiin, reagoimaan työelämän muutoksiin sekä ottamaan huomioon alueiden elinkeinostrategioiden tavoitteita. Myös omistajanvaihdosten edistäminen liittyy näihin kysymyksiin. Selonteossa todetaan, että omistajavaihdos on alkuvuoden 2025 tietojen mukaan ajankohtainen 22 prosentille maaseudun työnantajayrityksistä. Jatkajien löytäminen on kriittistä luopumista harkitseville, kannattavaa liiketoimintaa harjoittaville yrittäjille maaseudulla.

Selonteossa on tuotu esiin, että ammatillinen koulutus ei ole kaikkialla Suomessa saavutettavaa ja viime vuosina oppilaitosten toimipisteitä on keskitetty enemmän. Erilaiset uudistukset ja rahoituksen vähentyminen on vaikuttanut tilanteeseen, kuten myös väestön keskittyminen kaupunkiseuduille. Ammatillisen koulutuksen järjestäminen vaatii lähtökohtaisesti merkittävästi suurempaa väestöpohjaa esimerkiksi lukiokoulutukseen verrattuna, jotta tarvittavaa kalustoa voidaan hankkia ja saadaan kokoon riittävän suuria opiskelijaryhmiä.

Nykyinen tutkintojärjestelmä sisältää 160 eri tutkintoa ja noin 3400 tutkinnon osaa. Tämä haastaa osaltaan ammatillisen koulutuksen tarjoamista kaikkialla Suomessa. Tutkintojärjestelmää tulisi joustavoittaa merkittävästi, jotta koulutuksen saavutettavuutta ja saatavuutta voitaisiin parantaa myös haja-asutusalueilla. Ammatillisesta koulutuksesta valmistuneista noin 80 % jää saman maakunnan alueelle, ja sillä on merkittävä vaikutus alueen elinvoiman kannalta. On tärkeää pystyä turvaamaan koulutuksen saatavuus laajasti eri puolilla Suomea siten, että koulutuksen järjestäjillä on riittävät taloudelliset ja toiminnalliset resurssit alueen koulutustarpeisiin vastaamiseen ja oppivelvollisten sekä aikuisten kouluttamiseen.

Kuntaliitto pitää hyvänä asiana, että ammatillisen koulutuksen rahoitusjärjestelmää on viety siihen suuntaan, että jatkossa yhä suurempi osa rahoituksesta määräytyy vaikuttavuuden mukaan - miten hyvin valmistuneet ovat työllistyneet ja siirtyneet jatko-opintoihin. Se osaltaan vahvistaa koulutustarjonnan kohdentumista entistä vahvemmin työelämän tarpeiden mukaisesti.

3.4.3 Maa- ja metsätalouden rakennemuutos

Maa- ja metsätalouden rakennemuutoksen osalta yhdymme selonteon toteamaan, että ”*yhteiskunnallinen kysymys, miten maatalous ja ruoka-ala kytkeytyvät maaseutumaisten alueiden elinvoimaan, ja miten maaseudun toiminta vaikuttaa kestävän ruokajärjestelmän edellytyksiin ja ruoka-alan houkuttelevuuteen*”. Ruokahuolto osana kansallista huoltovarmuutta edellyttää sekä alkutuotannon että koko arvoketjun toimintaedellytysten turvaamista myös tulevaisuudessa.

Kuntaliitto on mukana tukemassa kotimaisen lähi- ja luomuruoan käytön edistämistä mm. Lähis3 hankkeessa sekä vaikuttamassa, että tulevalla ohjelmakaudella on käytettävissä rahoitusta maatalouden lisäksi myös maaseudun monialaiseen kehittämiseen - alkutuotanto tarvitsee toimivan maaseudun ympärilleen. Lisäksi korostamme sekä liikennöitävän tieverkon että toimintavarmojen ja huippunopeiden tietoliikenneyhteyksien merkitystä maa- ja metsätalouden arvoketjuissa.

3.4.6 Yhteisötalous

Selonteossa nostetaan esille myös yhteisötalouden merkitys maaseudun elinvoimalle ja palveluille. Suomessa arvioidaan olevan vähintään 5 000 yhteisöllistä yritystä. Maaseutumaiset alueet, maaseutukunnat ja kylät ovat toimineet merkittävänä yhteisölähtöisen yhteisötalouden pilottialueena, koska ne ovat markkinoiden kannalta usein epäkiinnostavaa aluetta ja resursseja on suhteessa vähemmän. Katsomme tärkeäksi, että yhteisötalouden kehys EU:ssa ja Suomessa rakentuu jatkossakin monitahoisesti ja -tasoisesti, ja se pyrkii yhdistämään liiketoiminnan, yhteiskunnallisen hyödyn ja yhteisöllisyyden. Yhteisötalouden palvelut täydentävät kuntien ja muiden julkisten palveluiden tuottamia palveluita.

Lisäksi nostamme esille **paikallisten energiayhteisöjen** toimintamahdollisuuksien kehittämisen ja mahdollisten lainsäädännön esteiden ratkaisemisen.

3.4.7 Nuoret tulevaisuuden tekijöinä

Lopuksi haluamme korostaa nuorten merkitystä maaseudun tulevaisuuden tekijöinä. Tähän liittyvät jo aiemmat huomiomme mm. ammatillisen koulutuksen saatavuudesta ja saavutettavuudesta että maaseudun asuttavuudesta laajemmin, ml viestintäyhteydet, palveluiden saatavuus sekä asumisen ja yrittämisen toimivat rahoitusvälineet.
Selonteon mukaan, toisen asteen eli lukio- ja ammatillisen koulutuksen saavutettavuus ja saatavuus vaikuttavat merkittävästi elämänpolkuun ja

uravalintoihin. Syyt muuttoon, mutta myös pysymiseen ja palaamiseen ovat moninaiset. Ne liittyvät opiskelu-, työllisyys- ja yrittäjyysmahdollisuuksiin sekä kuulumisen tunteeseen, omannäköisen elämän toteuttamisen mahdollisuuksiin ja reunaehtoihin. Nuorten yrittäjyys kytkeytyy vahvasti omaan lähiympäristöön, minkä vuoksi koulutusmahdollisuuksien saavutettavuus erityisesti digitaalisesti korostuu.

SUOMEN KUNTALIITTO

Taina Väre
Erityisasiantuntija

Mikko Härkönen
Elinvoimajohtaja

Jakelu Maa-jametsatalousvaliokunta@eduskunta.fi

Tiedoksi kirjaamo@kuntaliitto.fi